

Kitaibelia	II. évf.	pp.: 140–141.	Debrecen 1997
------------	----------	---------------	---------------

A Kitaibel Pálról szóló forrásmunkák bibliográfiája (1993-1996)

ANDRÁSSY Péter

Sopron Pf.: 191. 9401

PRISZTER Szaniszló a Botanikai Közlemények 81. kötete 2. füzetében megjelent könyvismertetőjében elismeréssel ír arról, hogy: "JÁVORKA Sándor 1957-ben megjelent Kitaibel monográfiája óta eltelt közel 4 évtized sok újabb publikációját" az általa bemutatott könyv (1) tartalmazza. Az alábbi bibliográfiai összeállítás ennek folytatása, 1993-tól napjainkig. A kettős kitaibeli évforduló jegyében kívánczik e felsorakoztatás elé két felvetés.

1. A jubileumi megemlékezéseken elhangzó javaslatok és fogadkozások, valamint az egyre gyarapodó írások ellenére, Kitaibel botanikai munkásságának megismerése alig elérhető! A kézírásos útinaplóból magyar nyelven csak kisebb szakaszok, egyes napok fordításai jelentek meg, de ezekhez sem könnyű hozzájutni. A GOMBOCZ Endre bevezetőjével és magyarázataival napvilágot látott "Diaria Itinerum Pauli Kitaibelii" kis példányszámban jelent meg (2). A német, helyenként pedig latin nyelvű leírások megértése az e nyelveken jól tudók számára is nehéz feladat. A "Descriptiones et Icones plantarum rariorum Hungariae" latin nyelven írt három kötetéből a kétszáz év során, magyar fordítás alig készült. Maga a mű gyakorlatilag hozzáférhetetlen múzeumi kincs.

Miért törődünk bele a magyar tudomány, a magyar művelődéskultúra e nagy veszteségébe, a gyakran hangoztatott "kitaibeli örökség" méltatlan helyzetébe?

2. Örvendetes, hogy közép- és főiskolai biológia tankönyvekben, új lexikonokban és enciklopédikus művekben gyakran megtalálható Kitaibel Pál neve, munkásságának ismertetése. E rövid leírásokban azonban nem ritkák a "visszaköszönő" felületességek, félreértések, amelyek méltatlanok Kitaibelhez és leértékelik a lektorok munkáját. Különösen károsak ezek a tankönyvekben, mert leckeeként terjesztik a tévedéseket.

Tipikus megjelenését egy több mint tíz kiadást megért gimnáziumi biológia tankönyvből emeltük ki, amely két mondatban mutatja be Kitaibelt. A második mondat ezt tanítja: "Zoológusként is dolgozott, számos hazai állatfaj első leírója." (3)

A "magyar föld felfedezését és megismerését célul tűző" tudós utinaplójában, valóban előfordulnak - meglehetősen ritkán - állatokról szóló megjegyzések is. Az 1799. évi Baranya megyei út 17 napján a több mint 1100 növénynév mellett, 6 állattani feljegyzés található. A növények, kevés kivétellel teljes fajnévvel szerepelnek, egyes fajok természetesen többször is. Az állattani feljegyzések elárulják azt, hogy Kitaibel nem dolgozott "zoológusként". Pl. "A falu nyugati dombján tömegesen találtam nagy kagylókat... a mészföldben nagy osztrigahéjat lehet találni." "A Quercus sessilifolia-nak is van gubacsa, mint a lanuginosa-nak, de jóval kevesebb..." "Az itt élő nagy kígyókat zumaknak hívják. Testük felül csukaszürke, alul pedig viaszszárgák." E feljegyzések tartalma összevethetetlen a botanikai-, a talajtani- vagy a vizekre vonatkozó megállapításokkal, vizsgálatokkal. Ugyanakkor valóban igaz, hogy néhány (nem pedig "számos") állatfaj első hazai megemlézője, leírója.

Gyakran olvasható az alábbi "méltatás" is: "Közeteket- és ásványokat is gyűjtött." (4) - Sokkal többről van szó, mint egyszerű gyűjtésről. Kitaibel kiemelkedő jelentőségű közet- és ásványkutatást végzett a Kárpát-medencében, felkészült szakemberként. Ásványainak és közeteinek jegyzéke - TOKODY László összeállításában - a Kitaibel monográfiában található meg (5).

A felszínesség, a ködösítő tudományosság azonban előfordul a hosszabb lélegzetű bemutatásokban is. "Szép" példáját találhatjuk a Pannon Enciklopédia sorozat "A magyarság kézikönyve" című kötetében. (6) "Kitaibel a Tudományegyetem elvégzése után annak botanikai tanszékére ... a Waldstein gróffal együtt végzett bűvárokadásai nyomtatásban is megjelentek ... az általuk felfedezett, addig le nem írt növényfajok jó része a kettejük által összeállított hatalmas bécsi albumban jelent meg ... 280, kézzel festett nagy rézmetszetet és több kis részletrajzot 350 szövegoldalnyi magyarázat egészít ki." Az ismeretterjesztő író valószínűleg nem látta a "bécsi album"-ot, vagy ha igen, akkor nem értette meg, hogy mik azok a "kis részletrajzok". Azt, hogy az "Icones"-ben - "addig le nem írt növényfajok" szerepelnek, az elődök figyelmen kívül hagyása (tévedése) alapján kerülhetett a kézikönyvbe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANDRÁSSY P. - CSAPODY I. - HORTOBÁGYI T. C. (1994): Kitaibel Pál és a Kitaibel Pál Középiskolai biológiai tanulmányi verseny. - Echo PR. Kft., Veszprém.
- GOMBOCZ E. (1945-46): Diaria itinerum Kitaibelii. Auf Grund originaler Tagebücher zusammengestellt I-II. - Természettudományi Múzeum, Budapest.
- LÉNÁRD G. (1993): Biológia II. a gimnáziumok II. osztálya számára - 7. kiadás, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. p.: 10.

4. KOVÁCS I. (1993): Minden nap jeles nap. A biológia és a környezetvédelem úttörői. - Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, Budapest. p.: 44.
5. JÁVORKA S. (1957): Kitaibel Pál – Akadémia Kiadó, Budapest. pp.: 214.
6. GAZDA István (1993): A botanika szaktudósai. In: HALMOS Ferenc (szerk.): Pannon Enciklopédia. A magyarság kézikönyve. - Pannon Könyvkiadó, Budapest pp.: 238-239.

AZ ANDRÁSSY P. - CSAPODY I. - HORTOBÁGYI T. C. (1994) művében szereplő bibliográfia folytatása:

Az 1994. előtti felsorolásból kimaradt terjedelmesebb írások Kitaibel Pálról (1-4.) ill. utalás munkásságára (5.):

1. BUNKE Zsuzsanna (1990): Angaben zur Geschichte der "Ratio denominationis" der Gattung Sternbergia W. et K. - Annales Historico-naturales Musei Nationalis Hungarici 81. pp.: 27-36.
2. GAZDA István (1993): A botanika szaktudósai. In: HALMOS Ferenc (szerk.): Pannon Enciklopédia. A magyarság kézikönyve. - Pannon Könyvkiadó, Budapest pp.: 238-239.
3. HARMATTA János (1962): Die frühen Forschungsreisen Pál Kitaibel I. - Botanikai Közlemények 49 (3-4). pp.: 334-345.
4. HARMATTA János (1962): Die frühen Forschungsreisen Pál Kitaibel II. Text der Reisetagebücher - Botanikai Közlemények 50 (2). pp.: 141-145.
5. ANDRÁSSY Péter (1985): Flora Graeca (hivatkozás egy a Kitaibelék által leírt növényre... az angol szerzők tehát ismerték a néhány évvel korábban megjelent "Icones"-t!) - Élet és Tudomány 45 (48). pp.: 1520-1521.

1994

PRISZTER Szaniszló: Könyvismertetés. Andrassy P. - Csapody I. - Hortobágyi T. C. (1994): Kitaibel Pál és a Kitaibel Pál Középiskolai biológiai tanulmányi verseny. - Echo PR. Kft., Veszprém. 92. old. - Botanikai Közlemények 81(2). p.: 156.

1995

ANDRÁSSY Péter: Kétszáz év távlatából. Találkozás Bártfán. - TermészetBúvár 50 (2). pp.: 32-33.
 BUNKE Zsuzsanna: A legnagyobb gyűjtő - Kitaibel Pál. In: JÁRAINÉ-KOMLÓDI M. (szerk.): Pannon Enciklopédia - Magyarország növényvilága. - Dunakanyar 2000, Budapest. p.: 360.
 KOVÁTS Dezső: A magyar flóra kutatói. Kitaibel Pál a "magyar Linné". In: É-KOMLÓDI M. (szerk.): Pannon Enciklopédia - Magyarország növényvilága. - Dunakanyar 2000, Budapest. pp.: 416-417.
 NAGY Béla: Egy felfedezés bonyodalmai. 200 éve fedezte fel Kitaibel Pál a tellurt. - Magyar Tudomány, 1995 (2). pp.: 223-224.

1996

ANDRÁSSY Péter: Kitaibel és Waldstein a Máramarosi-havasokban. - TermészetBúvár 51 (2). pp.: 31-33.
 ANDRÁSSY Péter: Kitaibel Pál a Máramarosi-havasokban (1796). - Természet Világa 127 (8). p.: 364.
 KITAIBEL Pál - WALDSTEIN Ádám (fordította és a ma érvényes fajnevekkel kiegészítette: ANDRÁSSY Péter): Az Iván havason - 1796. augusztus 12. Naplórészlet. - Természet Világa 127 (8). pp.: 365-367.
 KITAIBEL Pál - WALDSTEIN Ádám (fordította és a ma érvényes fajnevekkel kiegészítette: ANDRÁSSY Péter): Visszatérőben három nap Tokajban 1796. szeptember 4-5. Naplórészlet. - Természet Világa 127 (9). pp.: 411-414.
 CSAPODY István: Kitaibel Pál kora, élete és munkássága - Kitaibelia 1. pp.: 7-16.
 GÁLOSI Márta: Kitaibel Pál a magyar Linné (1757-1817) élete és munkássága. A tudós, kinek nevét minden magyar középiskolás diák ismeri. - Baranya Megyei Pedagógiai Intézet. Megjelent a XXXIX. Országos Biológus Napok (Pécs, 1996. aug. 21-23.) résztvevői számára, Kitaibel Pál mecseki és baranyai síksági útjainak magyar fordításával. Ez Gombocz Endre és Horvát Adolf Olivér munkája. Utóbbi nevét azonban a füzet nem tartalmazza!
 B.B.M. (BÁNHEGYI Béla Miksa): Waldstein-Kitaibel: Descriptiones et icones plantarum rariorum Hungariae, Bécs 1802-1812. ("A megjelenés után hamarosan - vásárlás útján - könyvtárunkba került" mű képes bemutatása.) In.: TAKÁCS IMRE (szerk.): In Mons Sacer 996-1996. Pannonhalma 1000 éve. III. kötet pp.: 231-232.

B.) Könyvekben, folyóiratokban, napilapokban megjelent utalások Kitaibel munkásságára:

ABLONCZY Balázs (1994): Biológusverseny Kitaibel Pál emlékére - Magyar Nemzet 1994 febr. 26. p.: 20.
 ANDRÁSSY Péter (1996): Gleccserszéi boglárka (Utalás arra, hogy Kitaibel herbáriumában az ausztriai Schneebergen gyűjtött példány található). - Élet és Tudomány 51 (15). pp.: 478.
 ANDRÁSSY Péter (1996): Az árnik (Kitaibel utinaplójába éppen 200 évvel ezelőtt került be a hátlapi fotón bemutatott faj, amelyet az Első Máramarosi Út során figyeltek meg) - Élet és Tudomány 51 (45) . p.: 1438.